

עוגת שכבות אל העבר

אין כמו האתר במגידו כדי להמחיש מהו תל ארכאולוגי. שכבותיו הרבות של התל מעידות בין השאר על קרב בינלאומי, על אספקת מים מאובטחת, על ארכאולוגים יומרנים וגם על העתיד – איך הפך הר מגידו לארמגדון.

לאן נוסעים?

תל מגידו
תל ארכאולוגי מקראי
בשולי עמק יזרעאל

תלי תלים ארכאולוגיים מעטרים את ארצנו ההיסטורית, אך מכולם הצליח דווקא תל מגידו להתברג במקום הראשון בפנתאון. הישג מרשים זה נפל בחיקו של התל – המציץ לגובה לא מרשים של חמישים מטר מעל עמק יזרעאל ביציאה מוואדי ערה – בזכות נתונים מרשימים במיוחד שהתקבצו לרזומה המפואר שלו. השוס הראשון ברשימה הוא העובדה שהוא מורכב מבורקס שכבות מדהים של לפחות 26 ערים שנבנו זו על גבי זו, החל מהאלף הרביעי לפסה"נ ועד לתקופה הפרסית. בוני כל אחת מהערים הללו התעלמו במופגן מחוסר המזל המוכח של קודמיהם שעירם חרבה על ידי אויבים, והתעקשו להצמיח שוב ושוב את מגידו דווקא שם משתי סיבות עיקריות – מים ופרנסה. סמוך לתל

נובע מעיין לא גדול אך נאמן כל השנה, המבטיח כוס קפה בבוקר ומקלחת יומית קבועה. בנוסף שימשה העיר כתחנת עצירה חשובה בצומת שבו נפגשו דרך הים שחיברה בין מצרים למסופוטמיה והדרך המרכזית שחיברה את פיניקיה לדרך ההר הבינלאומית. אפשר רק לדמיין את כמות הקניונים ופונדקי הדרכים ששגשו במגידו בגלגוליה השונים, מה שמעלה את המחשבה שאולי הם פתרו את בעיות התחבורה בכך שפשוט החריבו את העיר ובנו מעליה אחת חדשה ומתוכננת טוב יותר.

שכבת הקרב

גלגול זכור לרע במיוחד של מגידו התחולל במאה ה-15 לפסה"נ, והוא מוביל אותנו לשוס השני בתולדות התל – ב-1492 לפסה"נ נערך במקום הקרב

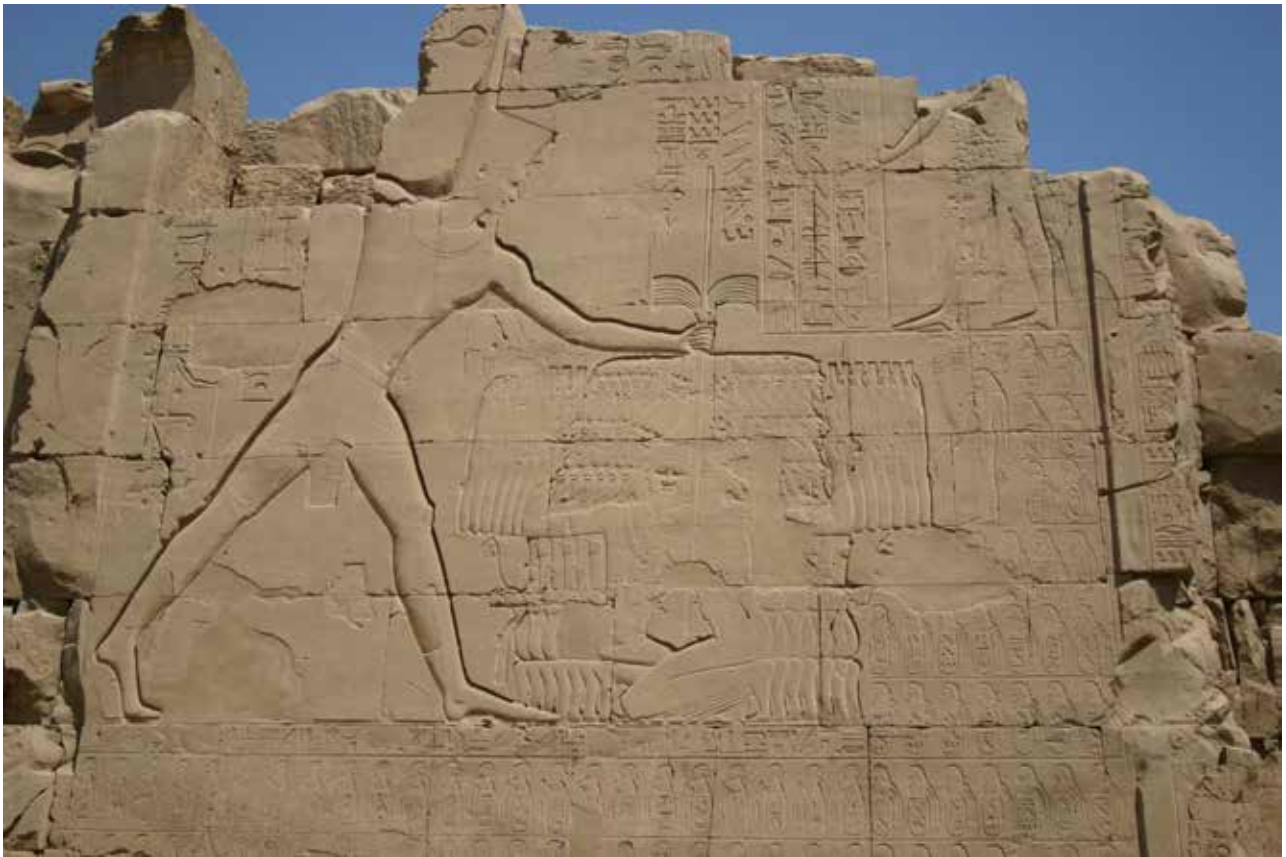

שכבות של חיים. מימין נראה המעבר
התת קרקעי אל המעיין. תל מגידו
צילום: עמנואל כהן

הכנענים נערכו על הדרכים הראשיות, אך תחותמס התחכם והתגנב הישר אל העיר דרך מעבר ההרים הצר והמסוכן של ואדי ערה

כוחותיהם על הדרכים הראשיות מצפון למגידו ומדרומה, בהנחה שמהן יגיע צבא הפרשים המצרי הענק, אלא שתחותמס התחכם והתגנב הישר אל העיר דרך המקום הכי פחות צפוי – ואדי ערה, שהיה אז מעבר הרים צר ומסוכן. הקואליציה הוכתה קשות וחיליה נהרגו או נפוצו לכל עבר, והמלכים המורדים נמלטו מבוהלים אל בין חומות מגידו והתבצרו בה. העיר נתקעה במצור שנמשך שבעה חודשים תמימים בלי סיוע הומניטרי עד שהניפה דגל לבן. התיאורים בכרונק מספרים על הרג המוני, ביזה פרועה, שביית עבדים ואיסוף מורבידי של כפות ידיים מגופות המתים במסע חזרה הביתה למצרים. תוצאות הקרב המזהיר ביססו אותו כאירוע מכונן בהפיכת מצרים למעצמת על בכל האזור, וכתמרור אזהרה לכל הרוצה להבטיח

הצבאי המתועד הראשון בהיסטוריה. הכתובות והתבליטים מרהיבי העין המתארים את קרב מגידו מופיעים על קירות ענק במקדש פֶרְנֶכַּה השוכן במצרים ליד לוקסור, על גדתו המזרחית של הנילוס. תיאור הקרב כולל את התכנון האסטרטגי של הצבא המצרי ואת מהלכי הקרב הגאוני. הכל התחיל כאשר מלך מגידו החליט להצטרף לקואליציה של ערי מדינה כנעניות שארגנו מרד נגד השלטון המצרי שחלש אז על ארץ ישראל. זו הייתה טעות קולוסלית, שכן הפרעון התורן, תחותמס השלישי, היה מלך עם פתיל קצר שלא נטה חסד לכפופים מרדנים. כששמע על המלכים מתנגדי המרות הוא יצא במסע צבאי נועז ממצרים לכיוון עמק יזרעאל, ומגידו הפכה לחמ"ל המרכזי של המורדים. הכנענים הציבו את

ספרי הברית החדשה לא הסתפקו בקרב מהעבר. הם ייעדו למגידו גם את הקרב האפוקליפטי העתיד, והר מגידו הפך ביוונית לארמגדון

הקרב מונצח בדוך לאסואן. תבליט
בקרנב מתאר שבויים ננענים כורעים
על ברכיהם לפני תחזומס השלישי
לאחר ניצחונו במגידו
צילום: Markh

בספר מלכים ב' ובדברי הימים ב'
מוזכרת מגידו שוב כאתר במסלול
התנגשות בין מלך מצרים למלכים
מקומיים, בתיאור מותו הטרגי של
יאשיהו מלך יהודה בקרב במגידו:

בְּיָמָיו עָלָה פְּרָעָה נֹכַח מֶלֶךְ מִצְרַיִם...
וַיֵּלֶךְ הַמֶּלֶךְ יָאֲשִׁיָּהוּ לִקְרָאתוֹ וַיְמִיתֵהוּ
בְּמִגְדוֹ כִּרְאֲתוֹ אֹתוֹ (מלכים ב', כ"ג,
כ"ט).

ספרי הברית החדשה לא הסתפקו בקרב
מהעבר, וייעדו למגידו גם את הקרב
האפוקליפטי העתידי. מגידו נכנסה
להיכל התהילה כמקום שבו יתקיים הקרב
הסופי בין כוחות הטוב והרע באחרית
הימים. מדובר בתיאור אפוקליפטי
מצמרר בספר חזון יוחנן שבו מסופר איך
רוח שדים תפתח את מלכי תבל להתכנס
למלחמה הגדולה במקום הנקרא הר
מגידון, כפי שהמקום מכונה בדברי הנביא

בעתיד את החיבור הטבעי של כפות ידי
לגופו.

שכבת הזיכרון

השום השלישי ממשיך את קודמו בכל
הקשור באזכור במקורות היסטוריים.
מתברר כי תל מגידו הוא המקום היחיד
ברחובנו הצר המככב לא רק על קירות
מקדש מצרי עתיק, אלא גם בתנ"ך וגם
בחזון אחרית הימים של הברית החדשה.
בתנ"ך מוזכרת מגידו במקומות שונים,
ובהם בספר יהושע שבו העיר מופיעה
בנחלת שבט מנשה, ברשימת הערים
שהוא לא הצליח להוריש את הכנענים
שישבו בהן. בשירת דבורה לועגת
הנביאה לכנענים שחשבו לבזוז את
ישראל אך חזרו הביתה בלא כלום:

בְּאוֹ מְלָכִים נִלְחָמוּ, אֲזִי נִלְחָמוּ מְלָכֵי כְּנָעַן
בְּתַעֲנָה עַל מֵי מִגְדוֹ, בְּצַעַךְ כֶּסֶף לֹא לָקְחוּ
(שופטים ה', י"ט).

מזל שהנביא שלנו מסכם את העניין בהתערבות אלוהית דרמטית שתציל את ישראל, כשלכל השאר – שלום ולא להתראות.

שכבת החפירה

הסיפור המקראי מוביל אותנו בבטחה לשוש הרביעי של מגידו, והוא שהתל הפך מבלי ששאלו אותו לאחד האתרים הראשונים בעולם שבהם ניסו הארכאולוגים לחבר בין הממצאים בשטח למקורות התנ"כיים. הראשון שבהם היה הארכאולוג הטמפלרי גוטליב שומאכר שחפר במגידו בין השנים 1903-1905 מטעם האגודה הגרמנית לחקר ארץ ישראל. שומאכר חשף חלקים מהחומה הדרומית של התל ומבנה שער מונומנטלי רב תאי, כי למה להיכנס ישר לעיר כשאפשר להסתובב בתוך מעגל ביורוקרטי קדום. בדוח החפירה הפליג שומאכר בתיאור

זכריה. במקום ייערך עימות קוסמי גורלי בין כוחות האור לכוחות החושך, והוא יסמל את קץ הסדר הקיים. מובן שכל העסק יסתיים בניצחונם של המאמינים בישו וההולכים בדרכו, כשלכל השאר – שלום ולא להתראות.

השם הר מגידו הועתק ליוונית בצורה Ἀπρυεδών - הרמגדון – מושג שהפך לסמל לעימות היסטורי מכריע. ייתכן כי הסיבה לכך היא אותו קרב אדירים מפורסם מול תחותמס השלישי, אך סביר יותר כי הגורם היה תיאור מות המלך יאשיהו שחולל תדהמה ושבר. ייתכן שהאפוקליפסה במגידו התבססה על נבואתו המלחיצה של זכריה שצפה כי ירושלים תהיה מוקד לעימות עולמי, כולל איום קיומי, שיוביל לאסון גדול:

בַּיּוֹם הַהוּא יִגְדֹּל הַמֶּסֶפֶד בִּירוּשָׁלַם
כְּמֶסֶפֶד הַדְּרִמּוֹן בְּבִקְעַת מִגְדּוֹן (זכריה
י"ב, י"א).

הארכאולוג הגרמני שמח לגלות שער מהתקופה הישראלית שיאמת את הימצאותה של עיר מקראית. השער בתל מגידו צילום: יניב ברקוביץ

גנר אלנבי בבש את ירושלים, אך בתואר
שנטל לעצמו הזכיר דווקא את קרב מגידו.
משוריין בריטי בתל מגידו, 1918
מוזאון המלחמה האימפריאלי

אם פינקלשטיין צודק, הרי שמגידו – ואתה גם חצור וגזר – נבנתה על ידי ממלכת ישראל המאוחרת ולא על ידי שלמה

התאמה כמעט מושלמת בין המבנים המונומנטליים והשערים שנחשפו בהן לאלה שבמגידו, וכך קיבע סופית את ההלל והשבח לשלמה המלך. העסק הסתבך לגמרי בשנות התשעים, עם הגעתו של החוקר ישראל פינקלשטיין מאוניברסיטת תל אביב למגידו בראש משלחת חפירות. פינקלשטיין וחבורתו ריסקו בפטיש את כל התיאוריות כאשר תיארכו באופן מדעי וחדשני את השער בתל מגידו לימי המלך אחאב, כלומר כשמונים שנה מאוחר יותר, ובקיצור למאה התשיעית לפסה"נ ולא למאה העשירית. לא היינו מתרגשים כל כך מעשרות שנים לכאן או לכאן בארץ שמדברת באלפי שנים, לולא המחלוקת בין 'הכרונולוגיה הנמוכה', המאחרת, של פינקלשטיין ל'כרונולוגיה הגבוהה', המקדימה, של כל השאר עוררה עצבים גדולים במאמץ לקרוא את התנ"ך דרך הארכאולוגיה. אם פינקלשטיין צודק, הרי שמגידו – ואתה

השער המורכב, והסביר איך הוא מתאים כפתור ופרח לתקופתו של שלמה המלך ששיפץ בכספי מסים את חומות ירושלים, חצור, גזר ומגידו:

וְזֶה דְּבַר הַמָּס אֲשֶׁר הָעֵלָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לְבָנוֹת אֶת בֵּית ה' וְאֶת בֵּיתוֹ וְאֶת הַמִּלּוֹא וְאֶת חֹמֹת יְרוּשָׁלַם, וְאֶת חֶצֶר וְאֶת מְגִדוֹ וְאֶת גֶּזֶר (מלכים א', ט', ט"ו).

בין השנים 1925-1939 הסתערה על התל משלחת ארכאולוגית של המכון האוריינטלי של אוניברסיטת שיקגו וחשפה במקום חלקים גדולים נוספים מעירו של שלמה, ובהם אורוות סוסים, אסמים וארמונות מרהיבים. אפשר רק לדמיין את גודל ההתלהבות מחשיפת הפאר וההדר של המקום תוך מציאת מקבילות טקסטואליות למלכותו האידיאלית של שלמה המתוארת בתנ"ך. בשנות השישים חפר הארכאולוג הישראלי יגאל ידין בחצור ובגזר, ומצא

ארזתם לבד?

← הכובש הבריטי המיתולוגי של ארץ ישראל במלחמת העולם הראשונה היה אדמונד אלנבי, שזכה אחרי המלחמה בתואר שבחר לעצמו – הוויקונט [רזן המשנה] הראשון ממגידו. שם מוזר זה נולד בעקבות קרב ענק שניהל אלנבי נגד האימפריה העות'מאנית בעמק יזרעאל בשלהי קיץ 1918, בסופם של חודשים ארוכים ומתישים ללא התקדמות ממשית מאז כיבוש ירושלים בסוף 1917.

אלנבי הכריז על מלחמת יום הדין, והסתער על קווי הטורקים עם אלפי פרשים, מקלעים, רימונים, סוללות תותחים ואפילו משוריינים. במקביל תקף חיל האוויר המלכותי את התשתיות הלוגיסטיות הטורקיות. קווי ההגנה העות'מאניים קרסו, ומאות אלפי חיילים טורקים נכנעו ונפלו בשבי. הצבא הבריטי דהר צפונה, ותוך שבוע בלבד כבש את כל צפון הארץ, את לבנון ואת סוריה. בתחילת אוקטובר 1918 נכנס אלנבי בשערי דמשק, והמלחמה הסתיימה במחיאות כפיים סוערות על ניצחונן המזהיר.

אזור תל מגידו שימש נקודת מפתח במערכה כמעבר אסטרטגי בעמק יזרעאל, אך אלנבי לא היה בו ואף לא צפה בו מרחוק. למרות זאת הוא בחר את השם 'קרב מגידו' לתמרון הגדול שלו בשל ניחוחו הדרמטי והאפוקליפטי. זו הייתה דרך טובה לשכנע את החיילים העייפים כי הם בני האור הנלחמים בכוחות החושך, וכי יללות ברוח "נגמרו לי המים ונקרעו לי הגרביים" או להפך לא יתקבלו עד ההכרעה.

← אחד הממצאים המרהיבים בבורקס השכבות של תל מגידו הוא אוצר שגילו החברה' משיקו בשנות השלושים בארמון הצפוני, שנבנה בין תקופת הברונזה לתקופת הברזל, במאה ה-14 או ה-13 לפסה"נ, כשמגידו נשלטה על ידי רעמסס השלישי. האוצר המדהים כלל אוסף של כמעט 400 פריטים עשויים שנהב, והם זכו לתואר 'שנהבי מגידו'. האוסף כלל בין השאר תכשיטים, חלקי ריהוט, קופסאות, בקבוקים, מסרקות ופקקים מגולפים לבקבוקים בסגנון מצרי, כל אחד מהם יפה יותר מהאחר. הסגנון העיצובי של הממצא הוא שילוב מרהיב של מסופוטמיה הפוגשת את כנען, והוא מלמד על קשרים אמנותיים, על מסחר ועל השפעות תרבותיות הדדיות.

זהו האוסף העשיר ביותר של אמנות שנהבים כנענית שנמצא עד כה, אך למרבה הצער דבר ממנו לא נותר במגידו. רוב האוסף שוכן כיום מעבר לים, במוזאון המכון האוריינטלי של אוניברסיטת שיקגו, ושארית הפלטה מוצגת במוזאון רוקפלר בירושלים הפתוח לקהל רק בימי שישי בסיוורים מאורגנים מטעם מוזאון מגדל דוד. אפשר כמובן להיכנס לערך 'שנהבי מגידו' בוויקיפדיה ולעלעל בתמונות המרהיבות.

רבים מאוצרות השנהב הגיעו אל מעבר לים. פריטים מאוסף השנהב השמורים במוזאון המכון האוריינטלי של אוניברסיטת שיקגו

צילום: Sailko

גם חצור וגזר – מציגה אמנם מיזם ממלכתי מרשים, אך כזה שנבנה על ידי ממלכת ישראל המאוחרת ולא על ידי שלמה. אם אכן כך, ההוכחות הניצחות בשטח לכך שממלכת שלמה הייתה וואו ענק במרחב ארץ ישראל והפריפריה התפוררו לכל רוח.

שכבת התשתיות

כדי להרגיע את הרוחות נקנת בשום החמישי הגדול של תל מגידו, הלוא הוא מפעל המים הקדום שלה, ששם בכיס

הקטן את רוב מפעלי המים האחרים בארץ. נקבת השילוח הירושלמית אמנם נותנת פייט ראוי, אבל עם כל הכבוד לה היא בסך הכל מערכת צעירה מימי חזקיהו, מסוף המאה השמינית לפסה"נ. מערכת המים של מגידו נוצרה גם לדעת פינקלשטיין בימי שלמה המלך, אלא שבשלב ההוא היא הייתה רק דרך עילית לא מתוחכמת במיוחד שהובילה את בני מגידו הצמאים בין שני קירות מקבילים אל המעיין הנובע בתחתית נחל קיני, ממערב לחומות העיר.

הטוויסט הגיע בימי אחאב, שביקש להסוות את המעיין מעיניהם של עוברי דרכים ושל חיילי אויב, ולאפשר ליושבי מגידו להגיע אל המים מבלי לצאת מהחומה.

לשם כך נחפר בתוך העיר פיר אנכי בעומק של כ-36 מטר שהגיע עד סלע האם, ומקרקעיתו נכרתה מנהרה אופקית באורך של כמעט שבעים מטר עד למוצא המעיין. תחתית הפיר הייתה נמוכה ממקום הנביעה, כך שהמים זרמו מהמעיין לפיר ותושבי מגידו יכלו לשאוב את המים בעזרת דלי קשור לחבל מלמעלה, בלי להיחשף לאויב ובלי לשרוף קלוריות חיוניות על סחיבת מים במעלה ההר. כדי להסתיר את מקום הנביעה נבנה ליד המעיין קיר שעמד עם פרצוף תם של 'אני פה סתם', ללמדכם לאיזו רמת תחכום, תושייה ויכולת הנדסית מרשימה הגיעו מלכינו החכמים.

שכבת התיירות

אם כל השוסים שלעיל עוררו בכם חשק לבקר בתל מגידו, כדאי שתדעו כי במשך שנים היה התל מוזנח למדי וחלקים מאתרי החפירה שלו התמוטטו או העלו חרולים מצהיבים. ב-2005 זכה

בתוך העיר נחפר פיר אנכי שהגיע עד סלע האם, ומקרקעיתו נכרתה מנהרה אופקית עד למוצא המעיין

חשפו מערכת מים עצומה. אנשי משלחת החפירות של אוניברסיטת שיקגו בתל מגידו בתקופת המנדט
National Geographic

פיר עצום ירד אל מתחת לעיר ותעלה
תת קרקעית הובילה אליו את המים
מהמעייין שמחוץ לחומות

צילון: Anagoria

מודיעין שלום

■ איפה לאכול

שווארמה אור

תחנת הדלק תן, ניר יפה
כשר, בשרי, 052-22694226

פלאפל מפגש גולני

הנשיא וייצמן 6, עפולה
כשר, פרווה, 04-6590558

ארומה

יהושע חנקין 49, עפולה
כשר, חלב, 04-6896050

■ עוד באזור

נחל השופט

מסלול מעגלי ומונגש
כניסה חופשית

גן לאומי בית שערים

כניסה בתשלום
04-9831643

מוזאון העמק

קיבוץ יפעת
כניסה בתשלום
04-6548974

ומוקרן סרטון המספר על חייה הארוכים של מגידו לאורך אלפי שנים, מהכנענים ועד בית אחאב. במרכז החדש תוכלו גם ללמוד על כל התככים והמחלוקות של אלה שחפרו באתר, מה הם גילו ולמה מגידו בעצם חשובה כל כך. חובבי הניווטים ימצאו במקום מפות, דגמים ומסכי מידע העוזרים להבין מי נגד מי ומה כדאי לראות באתר. לדודה סימה, שהגיעה רק כי הבטיחו לה מנגל בסוף, נציין שמרכז המבקרים הוא המקום הממוזג היחיד בכל התל, כך שכדאי לך לקחת שלוקים טובים של קור לפני שאת יוצאת אל השמש הקופחת.

מה שלא יהיה, ולא חשוב מה תספיקו לראות, אל תפספסו את מערכת המים הנפלאה של תל מגידו. היא עברה שיפוץ והתאמה לקהל, כולל תאורה ומעקות בטיחות. החוויה ההיסטורית האירובית כוללת ירידה של 183 מדרגות אל תחתית הפיר, והליכה במעבר יבש לאורך המנהרה עד מוצא המעיין. לדואגים, לא צריך לעלות את המדרגות בחזרה, היציאה היא דרך שביל מהמעייין שבחוץ. זה אולי ארמגדון, אבל לא סוף העולם. □

צילון: James Emery

המקום לנס כאשר אונסק"ו הכריזה עליו כאתר מורשת עולמית. הצעד ההיסטורי החשוב הוביל כעבור שנה לתכנית שימור מפנקת וממומנת בשפע, שכללה חיזוק חומות, שיקום שערים ושרידי מבנים מהתקופות השונות, ויצירת מרפסת יפהפייה אל הנוף המרהיב של עמק יזרעאל.

בהמשך הצליחו אוהבי האתר לגייס כשבעה מיליון שקלים ממשרד התיירות, מרשות הטבע והגנים ומגופים נוספים לצורך הקמתו של מרכז מבקרים חדש שיעשה כבוד למגידו. לפני שלוש שנים בדיוק נפתח המרכז היפה בכניסה לאתר, ובו מוצב דגם מוקטן של התל

תמר הירדני דוקטורנטית במחלקה ללימודי ארץ ישראל וארכאולוגיה באוניברסיטת בר אילן, חוקרת ירושלים, מורת דרך וסופרת

